

A filozófiai logika közhelye, hogy jelentésbeli eltérések vannak, vagy legalábbis úgy néz ki, mintha lennének egyrészt az ún. FORMÁLIS eszközök – $\sim, \wedge, \vee, \supset, (x), \exists(x) I(x)$ (mikor ezeknek szokásos kétértékű értelmezést adunk) és másrészt aközött, amit ezek analógonjának vagy megfelelőinek tartunk a természetes nyelvben – az olyan kifejezésekre kell itt gondolni, mint *nem, és, vagy, ha, mind, néhány* (vagy *legalább egy*), *a*. A logikakutatók egy része olykor szerette volna bizonyítani, hogy valójában nincsenek is ilyen eltérések; ezek a tézisek azonban, ha egyáltalán fel is merültek, kissé nagyvonalúan voltak megfogalmazva, s akiknél felmerült a gyanú, hogy ezt képviselik, azok meglehetősen durva bánásmódban részesültek.

Akik szerint vannak ilyen eltérések, azok két egymással versengő csoport egyikéhez tartoznak, melyeket dolgozatomban keretében formalista és informalista csoportnak fogok nevezni. A formalista álláspont nem semmitmondó jellemzése a következőképpen adható meg: mivel a logika képviselőit az érvényes következtetések nagyon általános mintázatainak megadása érdekli, a formális eszközöknek határozott fölényük van természetes megfelelőikkel szemben. A formális eszközök terminusaiban ugyanis nagyon általános formulák rendszerét lehet kialakítani, melyek jó része olyan következtetési mintázatnak tekinthető, vagy legalábbis közel áll azokhoz a mintázatokhoz, melyeknek kifejtése a formális eszközök egy részét vagy mindegyikét igényli. Az ilyen rendszer egyszerű formulák meghatározott halmazából állhat, melyek elfogadhatóak kell legyenek akkor, ha a normális eszközöknek az a jelentése, amit nekik tulajdonítunk, valamint végtelen számú más formulából, melyek közül sok kevésbé nyilvánvalóan elfogadható, s melyek mindegyikéről bizonyítható az, hogy elfogadhatóak, hogyha az eredeti halmaz tagjai elfogadhatóak. Ily módon tehát módunk van arra, hogy a kétes elfogadhatóságú következtetési mintákat kezeljük, s ha mint az sokszor lehetséges, döntési eljárást is alkalmazni tudunk, akkor még jobb a helyzet. Ezen felül filozófiai szempontból az a tény, hogy ezeknek az eszközöknek a természetes megfelelői olyan elemeket is tartalmaznak jelentésükben, melyek nincsenek meg a megfelelő formális eszközöknél, a természetes nyelv tökéletlenségéeként foghatók fel; a kérdéses jelentésmozzanatok nem kívánatos túlbujánzások. Ezen elemek meglétének ugyanis az a következménye, hogy azok a fogalmak melyekben előfordulnak, nem határozhatók meg pontosan, illetve világosan, s hogy legalábbis vannak olyan őket tartalmazó kijelentések, melyek bizonyos körülmények között nem kaphatnak határozott igazságértéket; s ezen fogalmak határozatlansága nemcsak önmagában bírálható, hanem nyitva tartja a metafizikához vezető utat is – nem lehetünk biztosak abban, hogy ezeknek a természetes nyelvi kifejezéseknek nincs valamilyen metafizikai „töltetük”. Mindezen okok miatt az érintett kifejezések, ahogy a hétköznapi beszédben előfordulnak, végső soron nem tarthatók elfogadhatónak, lehet, hogy végül az is kiderül róluk, hogy nem is teljesen érthetőek. A megfelelő eljárás az, hogy elképzelünk egy ideális nyelvet, s elkezdjük annak felépítését; ebben a formális eszközök fognak szerepelni, s az ideális nyelv mondatai világosak lesznek, meghatározott igazságértékkel fognak bírni s bizonyíthatóan nem lesz metafizikai sugallatuk; ekkor a tudomány alapja filozófiailag biztos lesz, mivel a tudós kijelentései kifejezhetőek lesznek (bár nem szükségszerű, hogy így is fejezzük őket ki) ezen az ideális nyelven belül. (Nem akarom azt sugallni, hogy minden formalista elfogadná az itt adott kép egészét, úgy vélem azonban, hogy mindannyian elfogadnák, legalábbis egy részét.)

Minderre az informális hozzáállás képviselője a következőképpen reagálhatna. Az ideális nyelv iránti filozófiai igényt olyan feltételezések támasztják alá, melyeket nem kell elfogadnunk; ezek az alábbiak: a nyelv adekvátságának elsődleges mércéje az, hogy mennyire képes kielégíteni a

tudomány szükségleteit, egy kifejezés csak akkor tekinthető teljességgel érthetőnek, ha megadtuk jelentésének magyarázatát vagy elemzését, s minden magyarázat vagy elemzés pontos definíció formáját ölti, vagyis egy logikai ekvivalencia kifejezése vagy állítása kell legyen. A nyelvnek a tudományos kutatás mellett számos egyéb célja is van; lehet hogy tökéletesen tudjuk, hogy mit jelent egy kifejezés (s hogy ennek következtében érthető) anélkül, hogy ismernénk annak elemzését, s az elemzés állhat abból (gyakran abból is áll), hogy a lehető legáltalánosabban megadjuk, hogy milyen feltételek mellett lehet, illetve nem lehet alkalmazni az elemzett kifejezést. Bár kétségtelen, hogy a formális eszközöket különösen jól tudja szisztematikusan elemezni a logika kutatója, mégis az a helyzet, hogy számos olyan következtetés és érvelés van, melyek természetes nyelven fejeződnek ki és nem a fenti eszközök terminusaiban, ugyanakkor felismerhetően érvényesek. Vagyis, kell mód legyen ezen eszközök természetes párjai leegyszerűsítetlen s így többé-kevésbé nem szisztematikus logikájára is; ezt a logikát elősegítheti s irányíthatja a formális eszközök leegyszerűsített logikája, de nem helyettesítheti; sőt a két logika nemcsak eltér egymástól, hanem időnként konfliktusba is kerülnek; a formális eszközökre érvényes szabályok lehet hogy nem érvényesek annak természetes párjára.

Jelen cikkben nem fogok nyilatkozni arról a kérdéstről, hogy mi a természetes nyelv megújításának filozófiai helye. Arra fogom magam korlátozni, hogy mi ennek a kapcsolata a kiindulásként említett állítólagos eltérésekkel. Ezen felül nem szándékom az sem, hogy letegyem a voksom valamelyik vitatkozó fél mellett. Ehelyett azt fogom képviselni, hogy a vitázók közös előfeltevése, miszerint az eltérések ténylegesen léteznek (durván fogalmazva) közös hibájuk, s hogy ez a hiba abból származik, hogy nem szentelnek kellő figyelmet azoknak a körülményeknek, amelyek a társalgást irányítják. Egyből rátérek tehát azokra az általános körülményekre, melyek valamilyen módon a társalgásra mint olyanra érvényesek, függetlenül annak tárgyától.

IMPLIKATÚRA

Tegyük fel, hogy A és B egy közös barátjukról, C-ről beszélnek, aki jelenleg egy bankban dolgozik. A azt kérdezi B-től, hogy megy C-nek a munka, s B azt feleli, hogy *Hát elég jól, szerintem; szereti a kollégáit, s még nem csukták börtönbe*. Ennél a pontnál A joggal tudakolódhat arról, hogy mit implikált B, mit sugallt, vagy egyenesen mit értett azon, hogy C még nem került börtönbe? A válasz olyasmi lehet, hogy C olyan ember, aki nehezen áll ellen a foglalkozásából származó csábításnak, hogy C kollégái nagyon kellemetlen és csalásra hajlamos emberek s így tovább. Lehet persze, hogy egyáltalán nincs szükség arra, hogy A mindez iránt tudakolódjon B-től, mivel a válasz előre világos lehet a kontextusból. Úgy gondolom, hogy az világos, hogy amit B implikált, sugallt a példában, eltér attól, amit B mondott, ez utóbbi ugyanis egyszerűen az volt, hogy C még nem került börtönbe. Az *implikál* igét, valamint az ezzel kapcsolatos főneveket, úgy mint implikatúra [a folyamat] és *implikátum* (az, amit implikálunk [az eredmény]) fogom a továbbiakban használni. Ezzel az a célom, hogy elkerüljem azt, hogy minden alkalommal választanom kelljen annak az igecsaládnak a tagjai közül, melyeket az *implikál* többé-kevésbé lefed. Pillanatnyilag fel fogom tételezni, hogy intuitíven ismerjük a mond jelentését ilyen kontextusokban, és fel tudjuk ismerni, hogy bizonyos igék abba a családba tartoznak, melyhez az *implikál* is kapcsolódik. Egy-két megjegyzéssel azonban talán világosabbá tehetem feltevéseim problematikusabbját, nevezetesen a *mond* ige jelentésével kapcsolatosat.

Úgy, ahogy én használom a *mond* (*say*) igét, ezen azt értem, amit valaki az általa kimondott szavak (a mondat) hagyományos jelentéséhez szorosan kapcsolódva mondott. Tegyük fel, hogy

valaki kimondta a következő mondatot: *He is in the grip of a vice.* (A mondat angolul kétértelmű, egyikjelentése talán úgy fordítható magyarra, hogy: *Egy rossz szokás rabja*, a másik jelentése pedig: *Elkapta egy csapda. – a ford.*) Az angol nyelv ismeretében, miközben azonban nem ismerjük a megnyilatkozás körülményeit, tudnánk valamit arról, hogy mit is mondott a beszélő, feltételezve, hogy a standard angol nyelvet beszélte, s szó szerint értette, amit mondott. Tudnánk, hogy valamilyen *x* egyedi hímnemű személyről vagy állatról szólt, s hogy a megnyilatkozás idejében (bármikor legyen is ez) vagy az állt fenn, hogy (1) *x* nem tudott megszabadulni egy bizonyos rossz személyiségvonástól, vagy (2) *x* személyének egy részét fogva tartotta valamilyen szerszám vagy eszköz (ez persze hozzávetőleges leírás). Annak teljes azonosításához azonban, hogy mit is mondott a beszélő, ismernünk kellene (a) *x* kilétét, (b): hogy mikor hangzott el a megnyilatkozás, és (c) a megnyilatkozás alkalmával a *the grip of a vice* kifejezés pontos jelentését [ami az (1) és (2) közötti választást igényli]. Ez a rövid utalás arra, hogy miként használom a *mond* kifejezést, nyitva hagyja, hogy vajon egy olyan ember, aki (ma) azt mondja, hogy *Harold Wilson nagy ember*, s egy másik, (aki szintén ma) azt mondja, hogy *Az angol miniszterelnök nagy ember*, ha mindketten tudnák, hogy a két egyedi terminus referenciája azonos, ugyanazt mondanák-e. Bárhogyan is döntsünk azonban ebben a kérdésben, az általam kialakított apparátus számot tud adni bármi olyan implikaturáról, ami annak függvényében alakul ki, hogy a két egyedi terminus közül az egyik vagy a másik szerepel a használt mondatban. Az implikaturák pusztán különböző maximákhoz kapcsolódnak majd.

A használt szavak hagyományos jelentése fogja bizonyos esetekben meghatározni, hogy amellet, hogy mit mondunk, mit implikálunk. Ha (elbizakodottan) azt mondom, *ő angol; tehát bátor*, akkor szavaim jelentése révén elköteleztem magam amellet, hogy bátor mivolta annak a következménye (abból folyik), hogy angol. Miközben azonban azt mondtam, hogy angol, s azt mondtam, hogy bátor, nem akarom azt mondani, hogy (a preferált értelemben) MONDTAM, hogy angol mivoltából következik, hogy BÁTOR, bár kétségtelenül utaltam rá, hogy ez így van. Nem akarom azt mondani, hogy ennek a mondatnak a kimondása A SZÓ SZOROS ÉRTELMÉBEN HAMIS LENNE, ha a kérdéses következmény nem állna fenn. VANNAK tehát olyan implikaturák, melyek konvencionálisak eltérően attól, amellyel az implikaturák tárgyalását bevezetem.

Azt szeretném bemutatni, hogy a nem konvencionális implikaturák egy bizonyos alosztálya, melyet TÁRSALGÁSI implikaturának fogok nevezni, lényegében a társalgás bizonyos általános jegyeivel kapcsolatos; következő lépésem tehát az lesz, hogy megpróbálom megmondani, mik is ezek a jegyek.

Az általános elv első közelítésben a következőképpen festhet. Mikor beszélgetünk, akkor rendszeren nem összefüggéstelen megjegyzések egymásutánját produkáljuk, s nem is lenne ésszerű, ha így lenne. Megjegyzéseink legalábbis bizonyos mértékig együttes erőfeszítés eredményei, s bennük mindegyik résztvevő bizonyos fokig közös célt vagy célokat lát, vagy legalábbis egy közösen elfogadott irányt. Ez az irány kezdettől rögzített lehet (például azzal, hogy valaki felvet egy megvitatandó kiinduló kérdést), vagy a társalgás során alakulhat ki; lehet, hogy igencsak meghatározott, de lehet olyan határozatlan is, hogy meglehetősen nagy teret biztosít a résztvevők számára (mint a csevegő társalgás esetén). Mindegyik szakaszban arról van azonban szó, hogy *vannak* olyan lehetséges társalgási lépések, melyek társalgási szempontból oda nem illőként kizárhatók. Megfogalmazhatunk tehát egy durva általános elvet, amit a társalgás résztvevői (*ceteris paribus*) elvártan követnek, nevezetesen: legyen adalékok a társalgáshoz olyan, amelyet azon a helyen, ahol megjelenik, annak a beszélgetésnek elfogadott célja vagy iránya elvár, melyben éppen részt vesz. Elnevezhetjük ezt EGYÜTTMŰKÖDÉSI ALAPELVNEK.

Feltételezve, hogy elfogadható valami ehhez hasonló általános elv, talán megkülönböztethetünk négy olyan kategóriát, melyek hatálya alá esnek bizonyos speciálisabb

maximák és al-maximák, s ezek követése általában az Együttműködési Alapelvnek megfelelő eredményekre vezet. Kantot* visszhangozva ezeket a kategóriákat a Mennyiség, Minőség, Kapcsolat és Modor kategóriáinak nevezem. A MENNYISÉG kategóriája a nyújtandó informálómennyiségre vonatkozik, s a következő kategóriák esnek hatálya alá:

1. Hozzájárulásod legyen a kívánt mértékben informatív (a társalgás pillanatnyi céljai szempontjából).

2. Hozzájárulásod ne legyen informatívabb, mint amennyire szükséges.

(A második maxima vitatható; mondhatnók azt is, hogy a túlzott informativitás nem az együttműködési alapelv megsértése, hanem pusztán idővesztegetés. Erre azonban azt is lehet válaszolni, hogy a túlzott informativitás zavarokat okozhat, mivel mellékvágányokra terelheti a beszélgetést; lehet továbbá közvetett hatása is, mivel a hallgatókat félrevezetheti az, hogy úgy vélik, a fölös információnak van valami POÉNJA. Akárhogy is legyen, talán egy további oka is van annak, hogy e második maxima felvetését kételyekkel illessük, nevezetesen az, hogy hatását egy további, a relevanciára vonatkozó maxima is biztosíthatja.)

A MINŐSÉG kategóriája alá tartozik egy supermaxima – „Próbáld hozzájárulásodat igazá tenni” – s két további specifikus maxima:

1. Ne mondj olyasmit, amiről úgy hiszed, hogy hamis.

2. Ne mondj olyasmit, amire nézve nincs megfelelő evidenciád.

A VISZONY (RELEVANCIA) kategóriája egyetlen egy maximát érint, nevezetesen azt, hogy „Légy releváns”. Bár maga a maxima tömör, a megfogalmazás mögött számos olyan probléma rejlik, melyek sok-sok gondot okoznak számomra: olyan kérdések, hogy milyen különböző típusai és fókuszai lehetnek a relevanciának, hogyan tolódnak ezek el a beszélgetés során, hogyan adhatunk számot arról a tényről, hogy a társalgás témája legitímen váltakozik és így tovább. Nagyon nehezen kezelhetők ezek a kérdések, s egy későbbi munkámban meg fogok próbálni visszatérni rájuk.

Végül a MODOR kategóriája alá, ami véleményem szerint (eltérően az előbbi kategóriáktól) nem azzal kapcsolatos, hogy mit mondunk, hanem azzal, hogy HOGYAN mondjuk amit mondunk, egy supermaximát sorolok be – „Légy érthető” –, valamint különböző maximákat, mint például:

1. Kerüld a kifejezés homályosságát.

2. Kerüld a kétértelműséget.

3. Légy tömör (kerüld a szükségtelen bőbeszédűséget).

4. Légy rendezett.

S lehet, hogy még továbbiakra is szükség lenne.

Nyilvánvaló, hogy ezen maximák közül egyesek követése kevésbé létfontosságú, mint másoké; egy magát szükségtelen bőbeszédűséggel kifejező ember például általában enyhébb bírálatot kapna, mint olyasvalaki, aki olyasmit mond, amit hamisnak hisz. Valóban úgy is érezhetjük, hogy legalábbis az első Minőség maxima betartása olyan követelmény, hogy nem is kellene besorolni az általam kialakított sémába; a többi maxima csak akkor működik, ha feltételezzük, hogy ezt a minőségi maximát kielégítették. Lehet, hogy ez így van, az implikatív generálásánál azonban úgy tűnik, hogy ez a maxima nem tölt be teljesen eltérő szerepet a többitől, és legalábbis pillanatnyi céljainknak megfelelő, ha a maxima[-]lista tagjaként kezeljük.

Természetesen számos más (esztétikai, szociális vagy erkölcsi természetű) maxima is létezik, olyanok mint például „Légy udvarias!”, melyeket a társalgók rendszeren követnek, ezek szintén képesek nem konvencionális implikatív generálására. A társalgási maximák azonban, s a velük kapcsolatos társalgási implikatívák (reményeink szerint) azzal függenek sajátosan össze, amire a beszélgetés rendszeren elsődlegesen szolgál. Maximáimat úgy fogalmaztam meg, mintha ez a cél a lehető leghatékonyabb információcsere lenne; ez a jellemzés természetesen túl szűkkeblű, s a sémát általánosítani kell annak érdekében, hogy lehetővé tegye az olyan általános célokat is, mint mások cselekedetének befolyásolása vagy irányítása.

Mivel egyik bevallott célom az, hogy a beszélgetést a célirányos, sőt egyenesen a racionális viselkedés egy sajátos eseteként vagy változataként tekintsem, talán érdemes rámutatni arra, hogy a fenti maximákkal kapcsolatban lévő sajátos elvárásoknak vagy feltevéseknek megvannak az analógiái az olyan tranzakciókban is, melyek nem beszélgetési jellegűek. Röviden felsorolok egy ilyen analógiát mindegyik társalgási kategóriára.

1. *Mennyiség*. Ha egy autó megszerelése közben segítesz nekem, hozzájárulásodtól azt várom, hogy se több, se kevesebb ne legyen, mint amire szükség van; ha például egy meghatározott szakaszban négy csavarra van szükségem, akkor azt várom, hogy négyet adj, s ne kettőt vagy hatot.

2. *Minőség*. Elvárom, hogy hozzájárulásod igazi legyen, s ne hamis, talmi. Ha cukorra van szükségem miközben süteményt készítek, s te segítesz nekem, nem azt várom, hogy sót adj; ha kanálra van szükségem, nem azt várom, hogy egy gumiból készült csali-kanalat adj.

3. *Relevancia*. Azt várom, hogy a partner hozzájárulása a tranzakció mindegyik szakaszában a közvetlen szükségleteknek megfelelő legyen; ha egy sütemény összetevőit keverem, nem azt várom, „hogy egy jó könyvet adjon, de még azt sem, hogy konyharuhát (bár ez az utóbbi egy későbbi szakaszban megfelelő hozzájárulás lehet).”

4. *Modor*. Azt várom, hogy partnerem tegye világossá, hogy mi az hozzájárulása, s hajtsa végre azt ésszerű tempóban.

Ezek az analógiák relevánsak abból a szempontból, amit az együttműködési alapelv s a hozzákapcsolódó maximák egyik alapkérdésének tartok, nevezetesen, hogy mi az alapja annak az előfeltevésnek, hogy a beszélők általában (ceteris paribus és az ezzel ellentétes jegyek híján) az ezen elvek előírta módon viselkednek? Remélem egyébként, hogy az implikatívák egy jó része ezen

az előfeltevésen nyugszik. Nos, együgyű, de bizonyos szinten adekvát válasz a kérdésre az, hogy jól felismerhető tapasztalati tény, hogy az emberek ÍGY viselkednek; gyerekkorukban megtanulták, hogy így viselkedjenek, s ezt a szokásukat nem felejtették el; sőt, meglehetősen erőfeszítésükbe kerülne, hogy gyökeresen eltérjenek tőle. Sokkal egyszerűbb például megmondani az igazat, mint hazugságokat kitalálni.

Eléggé racionalista vagyok azonban ahhoz, hogy valami alapot keressek, ami e tények mögött rejlik még akkor is, ha a tények maguk tagadhatatlannak tűnnek; szeretném, hogyha, úgy tudnék gondolni a társalgási gyakorlat standard típusára, mint amit nem pusztán TÉNYLEGESEN követünk mindannyian vagy legtöbben, hanem amit ÉSSZERŰ KÖVETNI, amit NEM SZABADNA elhagynunk. Egy ideig vonzott az az elképzelés, hogy az együttműködési alapelv és a maximák követése a társalgás során szerződészerűen képzelhető el, melynek megvannak a maga párhuzamai a társalgás világán túl. Ha elhaladsz mellettem, mikor lerobbant kocsimmal küzdök, biztos, hogy valamilyen mértékben elvárom, hogy felajánljad segítséged, ha azonban már csatlakoztál hozzám, a motorháztető alatti babrálásban, elvárásaim erősebbé válnak, s konkrétabb formákat öltenek (ha csak nincsenek utalások arra, hogy inkompetens, minden lében kanál ember vagy); s úgy tűnt ekkor számomra, hogy a beszélgetéseknek vannak olyan vonásai, melyek együttesen jellemzik őket a többi együttműködő tranzakcióval.

1. A résztvevőknek van valamilyen közös közvetlen céljuk, mint például az autó megjavítása; végső céljaik természetesen lehetnek függetlenek, és akár konfliktusban is állhatnak egymással – lehet, hogy mindegyikük azért akarja megjavítani a kocsit, hogy elhajtson, s otthagyja a másikat. A jellegzetes beszélgetésekben van egy közös cél még akkor is, hogy ha, mint a szomszédal való csevegés esetében, ez csak másodlagos. Nevezetesen, hogy mindkét résztvevő pillanatnyilag azonosuljon a másik átmeneti érdeklődésével a beszélgetés iránt.

2. A résztvevők hozzájárulása jól kell illeszkedjen egymáshoz, kölcsönösen össze kell függjön.

3. Valamilyen (néha explicit, gyakran azonban hallgatólagos) megegyezés kell legyen arról, hogy minden egyéb feltétel megléte esetén a tranzakciónak megfelelő stílusban kell folytatódnia addig, amíg mindkét fél egyet nem ért abban, hogy véget kell érnie. Nem mehetsz csak úgy el vagy kezdhetsz valami máshoz.

Míg azonban az ilyen szerződészerű alap bizonyos esetekre jól illeszkedik, túl sok olyan cserehelyzet van, mint például a veszekedés vagy a levélírás, melyekre nemigen húzható rá. Mindenesetre úgy érezzük, hogy az irreleváns vagy homályos beszélő nem hallgatóságát, hanem magát árulja el. Szeretném tehát kimutatni, hogy az együttműködési alapelv és a maximák betartása ésszerű (racionális) a következők szerint: bárki, aki ügyel a társalgás, a kommunikáció központi céljaira (pl. az információadásra és -kapásra, mások befolyásolására és a mások felől érkező befolyásra) megfelelő körülmények között érdekelt kell legyen az olyan társalgási cserében, mely csak akkor hasznos, ha az együttműködési alapelv és a maximák betartásán alapul. Az, hogy tényleg eljuthatok erre a következtetésre, nem biztos; mindenesetre abban biztos vagyok, hogy csak akkor juthatok el hozzá, ha világosabban látok abban a tekintetben, hogy mi is a relevancia és hogy milyen körülmények között van rá szükség.

Itt az ideje, hogy megnézzük egyrészt az együttműködési alapelv és a maximák, és másrészt a társalgási implikátúra közötti kapcsolatokat.

A társalgás résztvevője több módon térhet le arról az útról, hogy kövessen egy maximát. Ezek közé tartoznak az alábbiak:

1. Nyugodtan s megjátszás nélkül MEGSÉRTHET egy maximát; ebben az esetben időnként felmerülhet a gyanú, hogy félrevezet.

2. KIBÚJHAT mind a maxima, mind az együttműködési alapelv érvényesítése alól; megmondhatja, jelezheti vagy nyilvánvalóvá teheti, hogy nem akar úgy együttműködni, ahogy azt a maxima megkívánja. Azt mondhatja például, hogy *Nem mondhatok többet; lakatot kell tennem a számra.*

3. ÜTKÖZÉSSEL találhatja önmagát szemben: lehet, hogy például nem tudja kielégíteni a Mennyiség első maximáját (Légy olyan informatív, amennyire szükség van rá) anélkül, hogy megsértene a Minőség második maximáját (Rendelkezz adekvát evidenciával arra nézve, amit mondasz).

4. MEGSZEGHET egy maximát; vagyis NYILVÁNVALÓAN nem elégíti ki azt. Feltételezve, hogy a beszélő követni képes a maximát, mégpedig anélkül, hogy (ütközés következtében) egy másikat megsértene, nem függeszti fel azt, s az előadásmód nyíltsága következtében nyilvánvaló az is, hogy nem próbál félrevezetni, a hallgató kisebb problémával találja magát szemben: Hogyan egyeztethető össze az, amit mondott annak feltevésével, hogy követi az általános együttműködési alapelvet? Ez a helyzet jellegzetesen társalgási implikátúrához vezet; s amikor a társalgási implikátúra ily módon jön létre, azt fogom mondani, hogy a maximát KIHASZNÁLJUK.

Most már jellemezni tudom a társalgási implikátúra fogalmát. Valaki, aki azáltal (aközben, akkor), hogy azt mondja (vagy úgy tesz, mintha azt mondaná), hogy p , azt implikálta, hogy q , akkor társalgásilag implikálta azt, hogy q , HA (1) feltehetően követte a társalgási maximákat vagy legalábbis az együttműködési alapelvet; (2) feltehetően tudatában van annak vagy úgy gondolja, hogy q -ra szükség van ahhoz, hogy p mondását (vagy úgy tevését, mintha azt mondaná) összhangba hozzuk ezzel a feltételezéssel; és (3) a beszélő úgy gondolja (s elvárja a hallgatótól, hogy úgy gondolja, hogy a beszélő úgy gondolja), hogy a hallgató kompetenciájába beletartozik az, hogy intuitíven megragadja vagy kiépítse a maga számára azt, hogy a (2)-ben említett feltevésre szükség van. Alkalmazzuk ezt kiinduló példámra, B megjegyzésére, hogy C még nem került börtönbe. Megfelelő körülmények között A következőképpen következtethet: „(1) B látszólag megsértette azt a maximát, hogy *Légy releváns*, s így úgy tekinthető, mint aki megsértette az áttekinthetőséget biztosító egyik maximát. Nincs azonban okom arra, hogy feltételezzem, hogy az együttműködési alapelv alól ki szeretne bújni; (2) ebben a helyzetben irrelevanciáját akkor és csak akkor tartom látszólagosnak, ha feltételezem, hogy úgy véli, C potenciálisan becstelen; (3) B tudja, hogy képes vagyok a (2)-es lépés kidolgozására. Úgyhogy B azt sugallja, hogy C potenciálisan becstelen.”

A társalgási implikátúra jelenlétét le kell tudnunk vezetni; mert ha intuitívan meg is ragadható, ha az intuíció nem helyettesíthető levezetéssel, akkor az implikátúra (ha egyáltalán fennáll), nem fog

TÁRSALGÁSI implikaturának számítani; hanem KONVENCIONÁLIS implikatura lesz. Ahhoz, hogy levezessük egy adott társalgási implikatura fennállását, a hallgatónak a következő adatokra kell támaszkodnia: (1) a használt szavak hagyományos jelentésére, az esetleg hivatkozott referenciák mibenlétével együtt; (2) az együttműködési alapelvre s a neki megfelelő maximákra; (3) a megnyilatkozás nyelvi vagy egyéb kontextusára; (4) a háttérismeretek más elemeire; és (5) arra a tényre (vagy feltételezett tényre), hogy az előző fejléc alá tartozó összes releváns elem mindkét résztvevő számára hozzáférhető, s hogy mindkét résztvevő tudja, vagy feltételezi, hogy ez a helyzet. A társalgási implikatura kidolgozásának általános mintája a következőkben adható meg: „Azt mondta, hogy p ; nincs okunk arra, hogy feltételezzük, hogy nem követi a maximákat, vagy legalábbis az együttműködési alapelvet; ezt csak úgy tehetette, hogy azt gondolta, hogy q ; tudja, (s tudja hogy én tudom, hogy ő tudja) hogy én látom, hogy SZÜKSÉG VAN arra a feltételezésre, hogy ő úgy gondolja, hogy q ; semmit nem tett annak érdekében, hogy megakadályozza, hogy én úgy gondoljam, hogy q ; az a szándéka, hogy úgy gondoljam, vagy legalábbis megengedi, hogy úgy gondoljam, hogy q ; vagyis azt implikálta, hogy q .

[PÉLDÁK TÁRSALGÁSI IMPLIKATÚRÁRA]

Most áttérek egy sor példa ismertetésére, a példákat három csoportba sorolom be.

A) csoport: *Olyan példák, melyben nem sértünk meg semmilyen maximát vagy legalábbis nem világos, hogy megsértenénk valamelyiket.*

A egy láthatóan leállt kocs mellett áll, s B közelít hozzá; a következő párbeszédet folytatják:

(1)

A: *Kifogyott a benzinem.*

B: *A sarkon van egy garázs. [benzinkút]*

(Glossza: B megsértené a *Légy releváns!* maximát, ha nem gondolja úgy, hogy legalábbis lehet, hogy a garázs nyitva van és ott árulnak benzint; ezáltal azt implikálja, hogy a garázs nyitva van, vagy legalábbis nyitva lehet stb.)

Ebben a példában, eltérően a *Még nem volt börtönben* esettel, B és A megnyilatkozása közötti ki nem mondott kapcsolat olyan nyilvánvaló, hogy még ha a *Légy tömör!* supermaximát úgy is értelmezzük, mint ami nemcsak annak kifejezésére vonatkozik, amit mondunk, hanem annak amit mondunk, az őt körülvevő megnyilatkozásokkal való kapcsolatára is, a példában ezt a supermaximát nem bántjuk. A következő példa ebből a szempontból talán kevésbé világos:

2.

A: *Smith-nek mostanában nincs barátnője.*

B: *Újabban sokat jár New Yorkba.*

B azt implikálja, hogy Smith-nek van, vagy lehet hogy van egy barátnője New Yorkban. (Itt nincs szükség glosszára, az előző példánál adott glossza fényében.)

A beszélő mindkét példában azt implikálja, amiben feltehetően hinnie kell annak érdekében, hogy fenntartsa azt a feltételezést, hogy követi a relevancia maximáját.

B) csoport: *Olyan példák, melyekben megsértünk egy maximát, a megsértés azonban megmagyarázható annak feltevésével, hogy ütközik egy másik maximával.*

A egy franciaországi nyaralás útitervét beszéli meg B-vel. Mindketten tudják, hogy A szeretne találkozni barátjával, C-vel, hacsak ez nem hosszabbítaná meg túlzottan az utat:

3.

A: *Hol lakik C?*

B: *Valahol Dél-Franciaországban.*

(Glossza: Nincs okunk annak feltételezésére, hogy B valahogyan kibújna; válasza, mint ő maga is jól tudja, kevésbé informatív, mint amit A szükségletei megkívánnak. A Mennyiség első maximájának ezt a megsértését csak úgy tudjuk megmagyarázni, hogy feltételezzük, hogy B tudatában van annak, hogy a nagyobb informativitás valami olyasminnek a mondásával járna, mely megsértené azt a Minőség maximát, hogy *Ne mondj olyasmit, amire nincs megfelelő evidenciád*, úgy hogy B azt implikálja, hogy nem tudja, melyik városban él C.)

C) csoport: *Olyan példák, melyekben kihasználás van, vagyis egy olyan eljárás, ahol egy maximát azzal a céllal sértünk meg, hogy beszédfordulatszerű eljárás segítségével társalgási implikatúrát hozunk létre.*

Ezekben a példákban, bár valamilyen maximát megsértünk, azon a szinten, amit mondunk, a hallgató feltételezheti, hogy a maximát vagy legalábbis az általános együttműködési alapelvet betartjuk azon a szinten, amit implikálunk.

(1a) *A Mennyiség első maximájának egy megsértése.*

A ajánlólevelet ír egy diákjáról, aki egy filozófusi állásra pályázik, és a levél a következőképpen szól: „Kedves Uram, X úr kitűnően bírja az angol nyelvet, s rendszeresen járt konzultációra. őszinte híve stb.” (Glossza: A nem akar kibújni, hiszen ha nem akarna együttműködni, miért írna egyáltalán: nem lehet az a helyzet, hogy ismeret híján nem tudna többet mondani, hiszen az érintett személy tanítványa; tudja ezen felül azt is, hogy ennél több információt igényelnek. Ezért az kell legyen a helyzet, hogy olyan információt tart vissza, amit nem szeretne leírni. Ezt a feltételezést csak azzal a megszorítással fogadhatjuk el, hogy A úgy véli, X úr nem jó a filozófiában. Ezt implikálja tehát.)

A Mennyiség első maximájának megsértésére szélsőséges példákat adnak az olyan látszólagos

tautológiák, mint *A nők nők*, vagy *A háború az háború*. Úgy vélem, hogy az általam preferált értelemben azon a szinten, amit mondunk, ezek a megjegyzések teljességgel információ híján vannak, s így ezen a szinten bármilyen társalgási összefüggésben megsértik a Mennyiség első maximáját. Természetesen informatív azon a szinten, amit implikálunk, s az, hogy a hallgató ezen a szinten azonosítja-e informatív tartalmukat, attól függ, hogy meg tudja-e magyarázni, hogy a beszélő miért ÉPPEN EZT a látszólagos tautológiát választotta.

(1b) *A Mennyiség második maximájának „Ne adj több információt, mint amennyire szükség van” megsértése annak feltételezése mellett, hogy el kell fogadnunk egy ilyen maxima fennállását.*

A szeretné megtudni, hogy p fennáll-e, s B megadja nemcsak azt az információt, hogy p , hanem azt az információt is, hogy biztos, hogy p , és hogy a p mellett szóló evidencia ez és ez.

B kézségessége oda nem illő lehet; úgy tekintheti azt, hogy kételyek ébrednek fel benne, hogy vajon B tényleg olyan biztos-e, mint ahogy mondja. (Úgy vélem, hogy a hölgy túl sokat tiltakozik.) Ha azonban úgy lehet elképzelni, hogy ez az eljárás megtervezett, akkor ez kerülőúttal annak az információnak a közlésére, hogy bizonyos mértékig vitatott, hogy p -e a helyzet. Felvethető azonban, hogy ez az implikátúra megmagyarázható a Relevancia maximájára történő utalással anélkül, hogy a Mennyiség állítólagos második maximáját bevonnánk.

(2a) *Olyan példák, melyekben a Minőség első maximáját sértjük meg.*

Írónia. X, akivel A eddig közeli kapcsolatban volt, A egy titkát elárulta egy üzleti versenytársnak. A és hallgatósága egyaránt tudja ezt, A azt mondja: *X igazi barát*. (Glossza: A és hallgatósága számára teljesen világos, hogy A valami olyasmit mondott, vagy úgy tett, mintha valami olyasmit mondana, amit nem hisz, s a hallgatóság tudja azt is, hogy A tudja, hogy ez nyilvánvaló a hallgatóság számára. Úgyhogy ha csak A megnyilatkozása nem teljesen üres, akkor valami más proposíciót kell megkíséreljen keresztülvinni, mint amit látszólag kibontakoztat. Valami nyilvánvalóan ide kapcsolódó proposícióról kell szó legyen; a legnyilvánvalóbban ide kapcsolódó proposíció annak az ellentéte, amit látszólag erőteljesen képvisel A.

Metafora. Az olyan példák, mint *Te vagy a hab a kávémon* jellegzetes kategória hibákat tartalmaznak, úgy hogy annak ellentéte, amit a beszélő mondott, a szó szoros értelmében nyilvánvaló igazság lenne (az, hogy te nem vagy hab), úgy hogy nem lehet szó arról, hogy a beszélő EZT próbálta volna előterjeszteni. A legvalószínűbb feltevés az, hogy a beszélő a hallgatóhoz valami olyan tulajdonságot vagy tulajdonságnyalábot rendel, melynek szempontjából a hallgató (többé vagy kevésbé áttetsző módon) hasonlít az említett anyaghoz.

A metafora és az írónia kombinálható úgy, hogy két értelmezési szakaszt kényszerítünk rá a hallgatóra. Azt mondom, hogy *Te vagy a hab a kávémon*, s ezzel az a szándékom, hogy először eljuttassam a hallgatót a metaforikus értelmezéshez „Te vagy a büszkeségem és örömöm” és aztán az ironikus értelmezéshez, „Te vagy a szégyenem”.

Alul licitálás. Valakiről, akiről tudjuk, hogy összetörte az egész bútorzatot azt mondjuk, hogy

Egy kicsit pityókás volt.

Hiperbola. Minden rendes lány szeret egy tengerészt.

(2b) Nem könnyű olyan példákat találni, ahol a Minőség második maximáját, azt, hogy *Ne mondj olyasmit, amire nincs megfelelő evidenciád* sértjük meg. Az alábbi példa azonban talán ide tartozik. X feleségéről azt mondom, hogy *Valószínűleg ma este megcsalja a férjét*. A megfelelő kontextusban vagy megfelelő gesztus és hanghordozás kíséretében világossá válhat, hogy nincs igazi okom mindennek feltételezésére. Partnerem ahhoz, hogy fenntartsa azt a feltételezést, hogy még mindig a társalgási játszmat folytatjuk, feltételezi, hogy valamilyen ezzel kapcsolatban lévő proposíciót, melynek elfogadására V AN ésszerű alapom. A kapcsolatos proposíció lehet hogy az, hogy hajlik arra, hogy ő megcsalja a férjét, vagy talán az, hogy a hölgy olyan személy, aki nem átalna így viselkedni.

(3) Talán ritkák az olyan példák, melyekben az implikatúrát a látszólagostól eltérően a Relevancia maxima valóságos megsértése hozza létre, az alábbi azonban jó példának tűnik erre. Egy kellemes teázás közben A azt mondja, hogy *X-né vén szatyor*. Ezt kínos csend követi, majd B azt mondja: *Idén nyáron nagyon jó volt az idő, nem?* B durván megtagadta, hogy amit mond, releváns legyen A korábbi megjegyzéséhez képest. Ezzel azt implikálja, hogy A megjegyzését nem kell megbeszélni, s talán még specifikusabban azt implikálja, hogy A társasági ügyetlenséget követett el.

(4) Olyan példák, melyekben a „Légy világos” szupermaxima hatálya alá eső különböző maximákat sértjük meg.

Kétértelműség. Emlékezzünk rá, hogy csak olyan kétértelműség érdekel itt minket, mely szándékos, s melyre nézve a beszélő intenciója vagy elvárása az, hogy a hallgató felismerje a kétértelműséget. A hallgató problémája az, hogy ha még részt vesz a társalgási játszmatban, akkor miért választana kétértelmű megnyilatkozást a beszélő? Két esettípus van itt:

(a) olyan példák, ahol az egyenesség szempontjából nincs különbség vagy nincs kiugró különbség egy megnyilatkozás két értelmezése között; egyik értelmezés sem kiugróan rafináltabb, kevésbé standard, ravaszabb vagy távolabbra vivő, mint a másik. Nézzük például Blake verssorait: „Sohase próbáld elmondani szerelmed, a szerelem elmondva sosem lehet” (Never seek to tell thy love, Love that never told can be. Az angol példában az első tagmondatban a *thy love* kifejezés – szerelmed – egyszerre lehet datívusz és tárgy. Ezt a magyar nyersfordítás nem képes tökéletesen visszaadni. – *a ford.*) Hogy elkerüljük a felszólító mód eredményezte bonyodalmakat, az ezzel kapcsolatos következő mondatot fogom elemezni: *Megpróbáltam elmondani szerelmem, a szerelem elmondva sosem lehet.* Kétszeres kétértelműség lehet itt. A *szerelmem* kifejezés egyszerre lehet itt érzelmi állapot, vagy egy érzelem tárgya (a fentiek értelmében az első esetben lenne tárgy, a másodikban pedig nyelvtanilag datívusz – *a ford.*), és *a szerelem elmondva sosem lehet* kifejezés vagy azt jelenti, hogy „a szerelmet nem lehet elmondani”, vagy azt, hogy „ha a szerelmet elmondják, az megszűnik”. A költő kifinomultsága révén, valamint részben azért is, mert belső érveink is vannak (a kétértelműség továbbra is fennmarad), nincs más alternatívánk, mint annak feltételezése, hogy a kétértelműségek szándékosak, s a költő egyszerre közli velünk azt, amit akkor

közölne, ha az egyik értelmezés állna fenn a másikkal szemben, és fordítva; a költő azonban nem expliciten MONDJA ezeket a dolgokat, csak átviszi vagy sugallja őket. [Vö. „Mivel ő (a természet) kiemelt téged az asszonyok öröméből, szerelmed enyém lesz, s szerelmed használja azok kincsét”.]

(b) Olyan példák, ahol az egyik értelmezés kiugróan kevésbé direkt, mint a másik. Nézzük annak az angol tábornoknak a bonyolult esetét, aki meghódította SIND városát, s azt az üzenetet küldte, hogy *Peccavi* (bűnöztem – latinul). A kétértelműség („I have Sind” / „I have sinned”) fonetikai jellegű (a példák magyar jelentése: „Birtokomban van Sind”, illetve „Vétkeztem”) és nem morfológiai; a ténylegesen használt latin kifejezés pedig egyértelmű. Mivel azonban a beszélő és hallgató számára idegen nyelven van, fordításra van szükség, s a kétértelműség a standard angolra történő fordítás után jelenik meg.

Akár elő kell jöjjön itt az egyenes fordítás (vétkeztem) akár nem, biztos, hogy a nem egyenes értelmezésnek (birtokomban van Sind) át kell jutnia. Biztos, hogy vannak stiláris okai annak, hogy egy mondattal csak a nem egyenes értelmezést adjuk át, nem lenne célszerű s talán még stilisztikailag is bírálható lenne egy olyan kifejezést találni, mely nem egyenes módon közli azt, hogy *p*, és így a hallgatóságra kényszeríti az erőfeszítést, hogy megtalálja a megfelelő értelmezést akkor, hogyha ez az értelmezés a kommunikáció szempontjából felesleges lenne. Az, hogy az egyenes, közvetlen értelmezés is átvivődik-e itt, attól függ, hogy ennek feltételezése konfliktusban áll-e más társalgási követelményekkel, például releváns-e, valami olyasmi-e, amit a beszélő elfogadna és így tovább. Ha ezeket a követelményeket nem elégítjük ki, akkor az egyenes értelmezés nem vivődik át. Ha kielégítjük, akkor átvivődik. Ha a *Peccavi* kifejezés szerzőjéről természetesen feltételezhetjük, hogy valamilyen vétket követett el például azzal, hogy nem engedelmeskedett a parancsnak, amikor elfoglalta Sind városát, s ha az ilyen vétkességre történő utalás releváns lenne a hallgatóság feltételezett érdeklődése szempontjából, akkor feltehetjük, hogy mindkét értelmezést szándékában állt átvinni; egyébként csak a nem egyenest tételezhetjük fel.

Homály: Hogyan tudom kihasználni a kommunikáció céljaira annak a kíváncsúnak a szándékos és nyílt megszegését, hogy kerülnöm kell a homályt? Nyilvánvaló, hogy ha az együttműködési alapelv fennáll, akkor szándékomban kell álljon, hogy partnerem megértse mit mondok, annak ellenére, hogy megnyilatkozásom homályt tartalmaz. Tegyük fel, hogy A és B egy harmadik személy jelenlétében társalognak, például egy gyermek jelenlétében, s ilyenkor A lehet szándékosan homályos, de nem túl homályos abban a reményben, hogy B meg fogja érteni, a harmadik személy pedig nem. Ezen felül, ha A elvárja, hogy B észrevegye, hogy ő, mármint A szándékosan homályos, ésszerű feltételezni, hogy mikor így fogalmazza meg adalékát a társalgáshoz, A azt implikálja, hogy közleményének tartalmát nem kell a harmadik személy tudomására hozni.

A rövidség vagy tömörség kudarca. Hasonlítsuk össze az alábbiakat:

(a) *X kisasszony az „Édes otthon” énekelte.*

(b) *X kisasszony egy hangsort produkált, mely nagyon emlékeztetett az „Édes otthon” dallamára.*

Tegyük fel, hogy a hangversenyről író kritikus inkább (b)-t használja, mint (a)-t. (Glossza: Miért választotta a barokkos körülírást a tömör, s azzal szinte szinonim *énekelte* kifejezés helyett?)

Feltehetően azért, hogy valami meghökkentő különbséget sugalljon X kisasszony előadása s azok között a teljesítmények között, melyekre rendszerint az *énekel* kifejezést használjuk. A legnyilvánvalóbb feltevés az, hogy X kisasszony előadása valami rettenetes volt. A kritikus tudja, hogy ez a feltevés fog beugrani az embereknél, úgy hogy ezt implikálja.)

[Általános Társalgási Implikátúra]

Eddig csak olyan esetekkel foglalkoztam, melyeket partikularizált társalgási implikátúrának neveznék – vagyis olyan esetekkel, melyben egy adott alkalommal annak mondása, hogy *p*, a kontextus sajátos vonásai révén egy implikátúrát eredményez, olyan esetekkel, ahol fel sem merül az, hogy egy ilyen implikátúra RENDESEN annak következménye, hogy azt mondjuk, hogy *p*. V annak azonban az általános társalgási implikátúrának is esetei. Időnként azt mondhatjuk, hogy egy bizonyos szó-forma használata egy megnyilatkozásban rendesen (speciális körülmények HÍJÁN) ilyen és ilyen implikátúrát vagy implikátúra típust hordozhat magában. Vitathatatlan példákat talán nehéz találni, hiszen egy általánosított társalgási implikátúrát nagyon könnyen lehet úgy kezelni, mintha konvencionális implikátúra lenne. Egy olyan példát fogok adni, mely reményeim szerint eléggé vitathatatlan.

Ha valaki egy olyan formájú mondatot használ, hogy *X egy nővel találkozik ma este*, akkor ezzel rendesen azt implikálja, hogy az, akivel találkozni fog, nem *X* felesége, anyja, nővére vagy akár még nem is valamilyen közeli plátói barátnője. Hasonlóképpen, ha azt mondanám, hogy *X tegnap bement egy házba, s egy teknőst talált a bejárati ajtó mögött* hallgatóm rendesen meglepődne, ha kicsit később tudtára hoznám, hogy a ház *X* saját háza volt. Hasonló nyelvi jelenségeket produkálhat még a *kert*, a *kocsi*, az *egyetem* és hasonló kifejezések segítségével. Időnként azonban rendesen nem lenne ilyen implikátúra (*Egész délelőtt egy autóban ültem*), néha pedig fordított implikátúra lenne (*Tegnap letörtem egy körmöt*). Úgy vélem, hogy nem nagyon szimpatizálnánk azzal a filozófussal, aki azt javasolná, hogy az *egy X* kifejezésnek három értelme van: az egyik értelme az, ami durván annak felel meg, hogy „valami olyasmi, mely kielégíti az *X* szót definiáló feltételeket”, egy másik, melyben kb. azt jelenti, hogy „egy, az első értelemben vett *X*, mely csak távoli kapcsolatban van a kontextus által jelölt valamely személlyel” s egy további értelem, amiben azt jelenti, hogy „egy első értelemben vett *X*, mely a kontextus által kijelölt valamely személlyel egy bizonyos szoros kapcsolatban van”. Nem lenne jobb egy olyan magyarázat, mely az alábbi vonalat követné (ami persze részletekben lehet hibás): ha valaki az *egy X* kifejezést használva azt implikálja, hogy *X* nem tulajdona vagy nincs más szoros kapcsolatban valamely azonosítható személlyel, ez az implikátúra azért van jelen, mert a beszélő elmulasztotta, hogy valami olyan módon legyen specifikus, ami elvárható lenne tőle, s ennek következtében úgy gondoljuk, hogy nem tud specifikusabb lenni. Ez ismerős implikátúra helyzet, s úgy elemezhető, mint a Mennyiség első maximájának valamilyen okból bekövetkező megsértése. Egyedül az nehéz kérdés itt, hogy bizonyos esetekben a megnyilatkozás sajátos kontextusára vonatkozó információktól függetlenül miért kell feltételezni azt, hogy releváns annak specifikálása, hogy egy adott tárgy vagy egyedi személy és egy további személy közti kapcsolat mennyire szoros vagy távoli, mikor a második személyt megemlíti vagy céloz rá a megnyilatkozás. A következőkben kell keresni a választ: a személy s a vele szoros kapcsolatban levő más személyek vagy tárgyak közti tranzakciók

nagyon eltérőek lehetnek ugyanezeketől a tranzakcióktól kísérő jelenségeik és eredményeik tekintetében, ha ezek a tranzakciók csak távoli kapcsolatban levő személyekkel vagy dolgokkal kapcsolatosak; az például, hogy egy lyukat veszek észre az ÉN tetőmön, nagyon eltérő eredményekhez és kísérő reakciókhoz vezethet összehasonlítva azzal, amikor valaki másnak a tetőjén veszek észre lyukat. Az információt, akár csak a pénzt, gyakran úgy adjuk, hogy aki adja, nem tudja, hogy a vevő, a fogadó mire fogja azt használni. Ha valakinek megemlítünk egy tranzakciót, s az megragadja figyelmét, akkor valószínűleg olyan további kérdésekre szeretne választ kapni, melyeket a beszélő előre nem tud azonosítani; ha a megfelelő specifikáció a hallgató számára lehetővé teszi, hogy ő maga megválaszoljon számos ilyen kérdést, akkor ebből következik, hogy a beszélőnek bele kell értenie a megjegyzésbe ezeket, ha ez nem így van, akkor nincs hasonló elvárás.

Végül, ki lehet mutatni, hogy a társalgási implikatúrának rendelkeznie kell néhány vonással:

1. Ahhoz, hogy egy társalgási implikatúra meglétét feltételezzük, fel kell tételeznünk, hogy legalábbis az együttműködési alapelvet követik, s mivel ki lehet bújni ezen alapelvnek való engedelmeskedés alól, ebből az következik, hogy egy adott esetben az általánosított társalgási implikatúra törölhető. Törölhető expliciten, úgy, hogy veszünk egy kiegészítő megjegyzést, mely kimondja vagy implikálja azt, hogy a hallgató kibújt az érvényesség alól, de törölhető kontextuálisan is, akkor, ha az a nyilatkozatforma, mely rendszeren ezt hordozza, olyan kontextusban fordul elő, mely világossá teszi, hogy a beszélő kilép.

2. Amennyiben egy egyedi társalgási implikatúra meglétének kiszámítása kontextuális és háttér információk mellett csak annak ismeretét igényli, hogy mit mondtak (vagy a megnyilatkozás konvencionális elkötelezettségét), s amennyiben a kifejezésmódnak nincs szerepe ebben a kiszámításban, akkor nem lesz mód arra, hogy ugyanezt a dolgot másképp is mondjuk úgy, hogy e másképpmondásból pusztán a kérdéses implikatúra hiányzik. Kivéve azt az esetet, amikor a helyettesített változat valamilyen sajátos jegye maga releváns egy implikatúra meghatározása szempontjából (a Modor maximák egyikével összefüggésben). Ha ezt a tulajdonságot ELVÁLASZTHATATLANSÁGNAK nevezzük, akkor várható az, hogy a szokásos nem-specifikus beszédfordulat hordozta általános társalgási implikatúra nagyfokú elválaszthatatlanságot mutat.

3. Hozzávetőlegesen fogalmazva, mivel egy társalgási implikatúra meglétének kiszámítása előfeltételezi, hogy már ismerjük annak a kifejezésnek a konvencionális erejét, előzetesen, melynek kimondása az implikatúrát magával hozza, a konverzációs, társalgási implikatúma egy olyan feltétel, mely a kifejezés konvencionális erejének eredeti specifikációjába nem tartozik bele. Bár nem lehetetlen, hogy ami, hogy úgy mondjam, társalgási implikatúraként kel életre, konvencionálizálódjék, ahhoz hogy bármely adott esetben ezt feltételezzük, speciális igazolásra lenne szükségünk. Legalábbis kezdetben tehát a társalgási implikatúma nem részei azon kifejezés jelentésének, melynek használatához kapcsolódnak.

4. Mivel egy társalgási implikatúma igazságára nincs szükség annak igazságához, amit mondanak (az amit mondanak, lehet igaz, miközben amit implikálnak hamis), ezért az implikatúrát nem az hordozza, amit mondanak, hanem annak kimondása, amit mondanak, vagy „az éppen így mondás”.

5. Mivel egy társalgási implikatúra kiszámítása annyit jelent, hogy kiszámítjuk azt, amit fel kell tételezni ahhoz, hogy megőrizzük azt a feltevést, hogy a beszélők követik az együttműködési alapelvet, s mivel több lehetséges magyarázat fordulhat elő, s ezek egy nyitott listát is alkothatnak, ilyen esetekben a társalgási implikátum a hasonló specifikus magyarázatok diszjunkciója lesz; s ha ezek listája nyitott, az implikátumnak pontosan az a meghatározatlansága lesz meg, ami sok tényleges implikátumnál a benyomásunk is.

 logic and conversation. *Syntax and semantics* vol. 3, Academic Press, New York, 1975: 41–57. Fordította: Pléh Csaba. [Hibás tördeléssel megjelent: Pléh – Síklaki – Terestyéni (Szerk.): *Nyelv – Kommunikáció – Cselekvés*. Osiris, Bp. 1997. 213–227. old. Ez a változat a jelzett részeken túl minimális rendezési eltéréseket tartalmaz az eredeti fordításhoz képest. Az első bekezdésben felsorolt logikai szimbólumok átírása Ruzsa – Máté: *Bevezetés a modern logikába* (Osiris, Bp. 1997) alapján történt. Zvolenszky Zsófia.]

* Ezek ugyanis Kant szerint a legalapvetőbb kategóriák a világban (s a megismerésben).